

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО
ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО
СТИЛЮ ДІЯЛЬНОСТІ СПОРТСМЕНІВ
У СПОРТИВНИХ ІГРАХ

Степаненко Володимир, Бублей Олександр
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»

Аннотация

Основной задачей исследования стало проведение анализа современных подходов к особенностям формирования индивидуального стиля деятельности спортсменов в спортивных играх.

Определено, что существующие экспериментальные и методические работы преимущественно изолированно решают проблемы спортивной подготовки и проблемы индивидуального стиля деятельности в спортивных играх, а исследования, выполненные в рамках концепции индивидуального стиля деятельности, сосредоточены на процессе подготовки спортсменов высокого класса и выполнены на примере тенниса, волейбола и баскетбола.

Отмечается, что вместе с общими чертами игровой деятельности, которые присущи всем спортивным играм (оперативный характер и нестационарные условия деятельности, высокая психическая напряженность, динамизм, зависимость результата от коллективных действий партнеров), существуют и отличительные которые обусловлены прежде всего правилами той или иной игры (размеры игровых площадок, способ достижения результата, количество игроков).

Отмеченные отличия и отсутствие системных исследований проблемы в детском и юношеском футболе, обуславливают необходимость выполнения многоэтапных и многоуровневых исследований, которые позволят определить индивидуальную специфику процесса адаптации футболистов детского и юношеского возраста к тренировочным нагрузкам, выявить факторы, влияющие на процесс формирования индивидуального стиля деятельности и на основе этих данных усовершенствовать средства и методы подготовки юных футболистов, учитывая индивидуальные особенности.

Ключевые слова: индивидуальный стиль деятельности, спортивные игры, футбол.

Annotation

The main task of the research is a general analysis of modern approaches to the peculiarities of the formation of an individual style of sportsmen's athletic performance in sports games.

It is determined that the experimental and methodological work available mainly solves the problems of sports training and the problem of individual style of sporting

activities in isolation, and the research is performed within the concept of an individual style of activity, mainly reflecting the process of training highly skilled athletes and performed on the example of tennis, volleyball and basketball

It is noted that, along with the general features of the game activity inherent in all sports games (operational nature and non-stationary conditions of activity, high psychic tension, dynamism, dependence of the result on the collective actions of the partners), there are also different, which are primarily due to the rules of that Or other game (the size of the playgrounds, the way to achieve the result, the number of players).

The indicated differences, and the lack of systematic studies of this problem in children's and youth football, necessitate the implementation of multi-stage and multi-level studies that will determine the individual specificity of the process of adapting children and adolescents to training loads, identify factors that influence the process of forming an individual style of activity And on the basis of these data, to improve the means and methods of training young players, taking into account individual characteristics.

Key words: individual style of activities, sportive games, soccer.

Постановка проблеми. Аналіз ігор національних збірних, а також виступів українських гравців у складі провідних українських клубів на міжнародній арені демонструє наявність суттєвих проблем у процесі підготовки спортивного резерву в спортивних іграх. Провідні науковці і тренери в галузі спортивних ігор [2] визначають такі основні компоненти спортивної майстерності, з яких відставання вітчизняних спортсменів, у порівнянні з кращими гравцями світу, є найбільш значущими:

- рівень індивідуальної техніко-тактичної майстерності (точність дій з м'ячем, швидкість прийняття рішень, уміння швидко орієнтуватися в складних ігрових ситуаціях за умов ліміту часу і простору, усвідомлені динамічні стереотипи);

- рівень психологічної підготовки (здатність реалізовувати ігровий потенціал у відповідальних турнірах і матчах).

Намагання вирішити вищевказані недоліки тренерами-практиками призводить, з одного боку, до заповнення навчально-тренувального процесу в ігрових видах спорту різноманітними закордонними методиками (без урахування вітчизняних умов), а з іншого – окремими консервативними авторськими методиками вітчизняних фахівців.

Водночас очевидним є те, що однією з тенденцій сучасного спорту вищих досягнень є підвищення ролі яскравих індивідуальних особливостей як фактора, що визначає перспективність спортсмена та його здібність до досягнення найвищих результатів [1, 11].

Це вимагає врахування доцільної взаємодії психічного, інтелектуального й моторного компонентів у процесі оволодіння ігровою майстерністю, зокрема індивідуальною, та корекції основних положень теорії і методики навчання індивідуальній ігровій діяльності

в системі підготовки резерву в ігрових видах спорту [5].

Наведеними положеннями визначається важливість проблеми індивідуалізації підготовки спортсменів дитячого та юнацького віку в ігрових видах спорту з позиції формування індивідуального стилю ігрової діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З метою підвищення якості навчально-тренувального процесу вирішені питання індивідуалізації різних аспектів підготовки спортсменів [1] і розроблено багато індивідуальних тренувальних програм, – як для різних видів спорту, так і для окремих спортсменів [1, 2, 10, 11]. Конкретні рекомендації щодо індивідуальної побудови навчально-тренувального процесу запропоновані переважно в індивідуальних видах спорту [11].

Проте необхідно відзначити фундаментальні дослідження Козіної Ж.Л. (2010), що дозволили розробити систему, напями та обґрунтувати концепцію індивідуалізації навчально-тренувального процесу в ігрових видах спорту (на прикладі баскетболу та волейболу) [1] та Тучашвілі І.Ш. (2003), який визначив шляхи формування, удосконалення та виявлення індивідуального стилю ігрової діяльності на прикладі кваліфікованих тенісистів, баскетболістів і волейболістів [11].

Відзначаючи цінність цих досліджень, необхідно звернути увагу на те, що переважна їх більшість стосується висококваліфікованих спортсменів, а дослідження в галузі підготовки юних спортсменів у спортивних іграх недостатньо повно конкретизують низку важливих питань процесу спортивного удосконалення футболістів дитячого та юнацького віку, зокрема індивідуалізації їх підготовки з позиції формування індивідуального стилю ігрової діяльності.

Мета дослідження – провести загальний аналіз сучасних під-

ходів щодо особливостей формування індивідуального стилю діяльності спортсменів у спортивних іграх.

Методи та організація дослідження: аналіз та узагальнення науково-методичної літератури та мережі Інтернет, а також досвіду передової практики.

Результати дослідження та їх обговорення. На процес досягнення спортивних результатів суттєво впливають індивідуально-психологічні особливості спортсмена: в залежності від властивостей вищої нервової діяльності та рівня розвитку психічних якостей під впливом тренування, змінюється характер адаптаційних зрушень в організмі, а також динаміка функціонального стану [11].

Таким чином, раціональний зміст і побудова багаторічного тренувального процесу спортсменів повинна базуватися на їх індивідуально-типологічних відмінностях. Ці відмінності визначають характерні особливості спортивної працездатності. При цьому «запас міцності» у специфічних режимах вправ, що виконуються в тренувальних та змагальних умовах, сприяє підвищенню надійності рухових навичок, дозволяє спортсмену досягнути високої психологічної стійкості й кращих результатів [4].

На думку більшості спеціалістів, вирішення питань техніко-тактичної й психологічної підготовки дозволяє індивідуалізувати техніко-тактичну підготовку в ігрових видах спорту, при цьому в основу повинні бути покладені індивідуально-групові методи удосконалення техніко-тактичної майстерності, в залежності від амплуа гравців [8]. Особливу роль при цьому відіграють засоби ментального тренування, що дозволяють спортсмену оцінювати передігрові та ігрові ситуації для обрання індивідуалізованих засобів регуляції стилю ігрової діяльності.

Дослідження багатьох учених [1, 4, 11] дозволяють стверджувати, що під впливом змагальної діяльності та з вирішенням оперативних завдань в екстремальних умовах формуються певні індивідуальні властивості, які, з одного боку, сприяють розвитку спеціальних здібностей, а з іншого – є основою формування індивідуального стилю діяльності спортсмена.

Водночас необхідно відмітити, що компоненти індивідуальної техніко-тактичної, фізичної та психологічної підготовленості, з одного боку, обумовлюються індивідуальним стилем ігрової діяльності спортсменів, а з іншого – комплексно у ньому відображаються. На думку багатьох фахівців, саме наявність яскраво вираженого індивідуального стилю ігрової діяльності характеризує кращих гравців світу.

Виявилось, що в даному випадку важко прослідкувати за характером розподілу досліджуваних за виявами сили й динамічності нервових процесів, а саме: такі вияви могли б стати основою формування індивідуального стилю ігрової діяльності. Очевидно, що в цьому випадку індивідуальні характеристики виявлення властивостей сили й динамічності нервової системи в юних баскетболісток досліджуваної групи є критерієм відмінностей спортсменок за індивідуальним стилем їх ігрової діяльності. Однак за рухливістю нервових процесів можна прослідкувати тенденцію до виявлення цієї властивості у представниць неалгоритмічного стилю, а для спортсменок, віднесених до страхуюче-алгоритмічного стилю, спостерігається тенденція до виявленя інертності.

Прогноз дефінітивних можливостей спортсменок, ідентифікація їх генетичних потенціалів стали актуальними в цьому дослідженні через обумовленість формування індивідуального стилю діяльності певними здібностями

– поєднанням вроджених функціональних факторів – психічних і фізіологічних (рухових) функцій із індивідуально-типологічними особливостями нервової системи й задатками як складовими здібностей [4].

Необхідно зазначити, що наявні експериментальні та методичні праці переважно ізольовано вирішують проблеми спортивної підготовки та проблеми формування індивідуального стилю діяльності в спортивних іграх.

Виключення складають фундаментальні дослідження І.Ш. Тучашвілі [11], виконані на прикладі тенісу, баскетболу та волейболу.

Дослідження, проведені з тенісистами, дозволили виділити три основних типи, що характеризують функціональну структуру психорегуляторної системи юних спортсменів:

– раціональний тип, що відображає схильність щодо практичного перетворення, переробки, покращення, удосконалення до дієвої реалізації планів;

– рефлексивний тип, що відображає схильність до пізнання взємозв'язків між об'єктами та явищами, до об'єднання частин у ціле, до оцінювання значущості окремих процесів у загальній системі функціонування;

– рецептивний, сприймаючий тип, що відображає схильність до оперування образами, фантазією, до уяви та творчості.

Емпіричний розподіл юних баскетболісток за виявленням трьох властивостей у процесі ігрової діяльності дав яскраву картину типових відмінностей у поведінці та ігровій діяльності спортсменок із різними ознаками властивостей – врівноваженості та неврівноваженості, рухливості та інертності, лабільності та нелабільності. Зокрема, названі три властивості виявляються у схильності до «страхуючої» (нестрахуючої), алгоритмічної (інтуїтивної) поведінки за умов вирішення тактичних завдань,

ведення боротьби в екстремальних ситуаціях. Автор розподілив спортсменок за характеристикою таких компонентів стилю ігрової діяльності так:

– «нестрахуючий алгоритмічний стиль ігрової діяльності» (сила нервової системи в найбільшій мірі проявляється у спортсменок, які схильні до відсутності опори на страховку з боку партнерів, водночас у них більше виявляються алгоритмічні, завчасно задумані тактичні дії);

– «страхуючий алгоритмічний стиль ігрової діяльності» (баскетболістки з інертними нервовими процесами в своїх діях постійно виявляють тенденцію до опори на страховку з боку партнерів та алгоритмічні тактичні рішення);

– «нестрахуючий інтуїтивний стиль ігрової діяльності» (спортсменки, в яких чітко виявляється тільки лабільність нервових процесів, виявляється відсутність схильності до страховки дій партнерами та опора на інтуїтивні рішення).

Дослідження, проведені з волейболістками, також дали можливість сформулювати три групи спортсменок, відмінних за стилем ігрової діяльності:

– «когнітивний» (характеризується високим рівнем когнітивної діяльності);

– «реактивний» (домінування особистісних рис, пов'язаних із «силою характеру» та високі показники більшості сенсомоторних реакцій);

– «прогнозуючий» (середній рівень сенсомоторних реакцій відносно спортсменок першої та другої груп, високі показники ймовірного прогнозування).

Важливо відмітити, що разом із загальними рисами ігрової діяльності, які притаманні всім спортивним іграм, (оперативний характер та нестаціонарні умови діяльності, висока психічна напруженість, динамізм, залежність результату від колективних дій партнерів), існують і відмінні, які

обумовлені, перш за все, правилами тієї чи іншої гри (розміри ігрових майданчиків, спосіб досягнення результату, кількість гравців). Ці відмінності зумовлюють своєрідність техніко-тактичних дій гравців у різних спортивних іграх і передбачають необхідність застосування різних підходів щодо проблем формування індивідуального стилю ігрової діяльності, що і продемонстрували дослідження І.Ш. Тучашвілі [11].

Вказані відмінності та відсутність системних досліджень проблеми в дитячому та юнацькому футболі, обумовлюють необхідність виконання багатоетапних та багаторівневих досліджень, які дозволять визначити індивідуальну специфіку процесу адаптації футболістів до тренувальних навантажень, виявити фактори, що впливають на процес формування індивідуального стилю діяльності та на основі цих даних удосконалити засоби і методи підготовки юних футболістів із урахуванням індивідуальних особливостей.

Основною проблемою всього пострадянського дитячого футболу є протиріччя між необхідністю вирішення основної мети спортивного вдосконалення, а саме, підготовки висококваліфікованого резерву для професіональних команд і надмірною орієнтованістю керівників і тренерів ДЮСШ на поточний результат: очки, залікові місця у різноманітних першостях, турнірах, важливість здобуття перемог навіть у товариських змаганнях. Саме наявність цього протиріччя обумовлює свідомий вибір тренерами дитячих команд таких засобів і методів відбору та тренування, які призводять до передчасного вичерпування резервних можливостей зростаючого організму.

Окрім того, на сьогодні, на початкових етапах багаторічної підготовки, «тактика» й «техніка» переважно вивчаються окремо. Головна увага приділяється засвоєнню біомеханічної структури ру-

хової дії (техніки) без врахування ігрової ситуації. Такий підхід обумовлює високий рівень технічної складової виконання ігрових дій, але їх результативність у грі залишається низькою [5, 7].

Враховуючи те, що одним із напрямів, які обумовили прогрес спорту у світі відповідно до загальної теорії підготовки спортсменів В.М. Платонова, є заохочення результатів альтернативних організаційних та науково-методичних підходів до системи багаторічної спортивної підготовки, необхідно зазначити, що одним із таких підходів може стати об'єднання всіх засобів і методів на першому-третьому етапах багаторічної підготовки юних футболістів навколо основної мети – формування індивідуального стилю ігрової діяльності.

На нашу думку, саме реалізація даного підходу, дасть можливість переорієнтувати цільові настанови дитячого футболу з необхідності підготовки сильної дитячої команди на підготовку індивідуально сильних гравців.

Висновки та перспективи подальших досліджень:

1. Узагальнення даних досліджень із проблеми індивідуалізації підготовки спортсменів ігрових видів спорту виявило ряд невирішених питань. Зокрема, дослідження, які виконані в межах концепції індивідуального стилю діяльності, переважно відображають процес підготовки висококваліфікованих спортсменів і виконані на прикладі тенісу, волейболу та баскетболу.

2. Сучасні тенденції розвитку спортивних ігор вимагають врахування доцільної взаємодії психічного, інтелектуального й моторного компонентів у процесі оволодіння ігровою майстерністю, зокрема індивідуальною та корекції основних положень теорії і методики навчання індивідуальній ігровій діяльності в системі підготовки резерву в ігрових видах спорту

3. Враховуючи необхідність заохочення результатів альтернативних організаційних і науково-методичних підходів до системи багаторічної спортивної підготовки, необхідно зазначити, що одним із таких підходів може стати об'єднання всіх засобів і методів на першому-третьому етапах багаторічної підготовки юних футболістів навколо основної мети – формування індивідуального стилю ігрової діяльності. На нашу думку, саме реалізація такого підходу дасть можливість переорієнтувати цільові настанови дитячого футболу з необхідності підготовки сильної дитячої команди на підготовку індивідуально сильних гравців.

Література

1. Козіна Ж.Л. Теоретико-методичні основи індивідуалізації навчально-тренувального процесу спортсменів в ігрових видах спорту: автореф. дис. на здобут. наук. ступ. докт. наук з фіз. вих. і спорту: спец. 24.00.01 «Олімпійський і проф. спорт»/ Козіна Жаннетта Леонідівна. – К., 2010. – 43 с.
2. Костюкевич В.М. Теоретичні та методичні основи моделювання тренувального процесу спортсменів ігрових видів спорту: автореф. дис. на здобут. наук. ступ. докт. наук з фіз. вих. і спорту: спец. 24.00.01 «Олімпійський і проф. спорт»/ Костюкевич Віктор Митрофанович. – К., 2012. – 41 с.
3. Лапшин О.Б. Теория и методика подготовки юных футболистов: метод.пособ./ Олег Борисович Лапшин. – М.: Человек, 2010. – 174 с.
4. Луконина О.И. Формирование стиля игровой деятельности в зависимости от индивидуальных особенностей юных баскетболисток: Автореф. дисс. ... канд. пед. наук. / О.И. Луконина. – М., 1994. – 23 с.

5. Макаров Ю.М. Содержание и направленность педагогических воздействий на этапе начальной подготовки в спортивных играх: учебное пособие. / Юрий Михайлович Макаров. – НГУ им. П.Ф. Лесгафта. СПб : Олимп, 2009. – 92 с.
6. Неверкович С.Д. Педагогика физической культуры и спорта. / С.Д. Неверкович. – М. : Физическая культура и спорт, 2010. – 336 с.
7. Осипенко А.И. Развитие творческих способностей у юных футболистов 9-12 лет на основе применения интеллектуальных и подвижных игр: дис... канд. пед.наук./ А.И. Осипенко. – Смоленск, 2006. – 156 с.
8. Портнов Ю.М. Теоретические и научно-методические основы подготовки квалифицированных спортсменов в игровых видах спорта: Автореф. дисс.... доктора пед. наук. / Ю.М. Портнов. – М., 1989. – 51 с.
9. Родионов А.В. Психолого-педагогические методы повышения эффективности решения оперативных задач в спорте : автореф. дисс. на соискание учен. степени докт. пед. наук: спец. 13.00.04./ А.В. Родионов. – М., 1990. – 46 с.
10. Сысоев А.В. Повышение эффективности игровой деятельности basketболисток 13-15 лет на основе развития их познавательной активности: автореф.дисс ... канд. пед. наук. / А.В. Сысоев. – СПб, 2012. – 25 с.
11. Тучашвили И.Ш. Формирование, совершенствование и проявление индивидуального стиля игровой деятельности: дис... д-ра пед. наук : 13.00.04 / И.Ш. Тучашвили. – М. : РГБ, 2003. – 347 с.

